

Уна Поповић – Приказ књиге Славоја Жижека „Универзални изузетак” (*"The universal exception"*, Continuum

, Лондон, 2007) приређивачи: Рекс Батлер

(
Rex Butler

) и Скот Стивенс

(
Scott Stephens

)

Књига „Универзални изузетак” је друго издање планираних Жижекових сабраних дела и посвећена је радовима везаним за политику, који су објављивани у периоду од почетка деведесетих година, па до данас. Укупно седамнаест текстова подељено је на четири мање целине, које својим насловима указују на контрастирање супростављених позиција доминантних идеологија, уз анализе значајних догађаја у последњем делу. Књига садржи и речник важнијих термина са образложењима, где је особито занимљиво уочити терминолошку функцију појединих властитих имена, на шта и сами приређивачи скрећу пажњу. Издање из 2007. године проширено је текстом „Рефлексије о насиљу у Француској” (*„Reflections on violence in France”*), као и новим Жижековим поговором.

Као нека врста зборника текстова, књига нема јединствени ток излагања и артикулације, али се може рећи да сваки од текстова показује и остварује специфичну праксу анализе и интерпретације савременог друштва. Штавише, ова разуђеност сабирања текстова може да се прихвати и као потез паралелан њиховој унутрашњој структури, која оставља простор да се текстови међусобно повезују и преплићу. У неколико случајева они се чак и преклапају, било да Жижек просто преноси скоро идентичне пасаже из једног у други, што би се могло и превидети као понављање, било да исти пример сагледава из различитих перспектива, долазећи до (наизглед) различитих закључака. Утолико се варијације тумачења и испитивања идеолошки блиског, на које стално подстичу Жижекове интерпретације примера наше друштвено-политичке свакодневнице, преносе и на обухватнији ниво читања самих тих текстова, и појединачно и у њиховом збиру. „Детаљи су код Жижека увек само изузетак, једна од две стране, и стога промаше оно на шта циљају” (превод У.П., стр. 9).

Жижек се бави широким пољем друштвено-политичког, које подједнако обухвата и културно, етичко и специфично уметничко. Њему се мора приступити као симболичком пољу, а нипошто непосредно присно и поверљиво спрам објекта који сусрећемо. Ту очекивану присност ипак проналазимо у начину на који нас симболичко поље обухвата и конституише наше реално (насупротив реалности). Ослањајући се на Лакана, Жижек се користи појмом универзалног изузетка (the universal exception), указујући на тотализацију симболичког поретка у ком се универзално темељи и појављује управо у свом изузетку. У погледу политичког, ово се особито открива у тензији између експлицитних и имплицитних норми, где неписана правила, која се ипак познају и прихватају, олакшавају и посредују између стриктних норми интерсубјективног понашања и приватног, прожетог фантазијама (стр. 28) – сваки појединац мора да прихвати понашање наметнуто споља управо као избор своје слободне воље. Пример оваквог „празног симболичког геста“ је 40 слободних дана којима располажу радници у Јапану, али се од њих очекује да их не искористе (стр. xv) .

Друштво је умрежано таквим односима у којима се конституише субјект, као и учвршћено кршењем експлицитних закона, њиховом специфичном суспензијом (пример је кодекс понашања Кју Клукс Клана, који ојачава међусобне односе својих припадника везујући их учествовањем у линчевима и мучењима, стр. 28). Тако долазимо до идеје да је систем свеобухватан, да у себе инкорпорира и свој негативитет, премда систем тиме више не може бити закон, односно, закон није све. Та неизбежност данас важи за капитализам, који се показао способним да се прилагоди најразличитијим ситуацијама, те да сваки појединачни отпор интегрише у свој идеолошко-политички оквир (стр. 348).

Овај пример показује још једну карактеристику универзалистичког система/идеологије, њену унутрашњу диференцираност и подвојеност. То није систем једнакости, напротив. Унутрашње границе стварају динамику система – Жижек то анализира на примеру Европске уније и специфичне сегрегације коју она спроводи (стр. 322), а која подразумева економски критеријум поделе насупротив традиционалним натуралистичким и културолошким мерилима. Осигуравањем граница Уније са циљем превенције усељавања имиграната долазимо до парадоксалног закључка: на слободном тржишту само се „ствари” слободно крећу, а кретање људи се стриктно регулише.

Подела на „унутрашње” и „спољашње” типична је за нови светски поредак. То је, заправо, саморегулација система који креира своје „негативне” стране и тако их унапред обухвата и инкорпорира. Регулација је симболичка, што се особито види из „спољашње” перспективе елемената који покушавају да се легитимишу у систему. Узимајући за пример распад бивше Југославије и односе новонасталих држава према ЕУ у тексту „Либерализам источне Европе и његова незадовољства” („ Eastern European liberalism and its discontents ”, стр. 21), Жижек варира ову тезу посматрајући однос старе границе и нових граница, које

организују нова симболичка поља. Константна схема је претензија на прикључење поретку који се у свом континуитету наметнуо као нормалност и норма, те разграничење према, до тада, заједничком територијалном и симболичком пољу. Варијације су зависне од културно-историјског наслеђа: Словенија себе перципира као да је Mitteleuropa

, крајња граница према Балкану; Хрватска је граница која раздваја католички запад од православног истока; Србија је хришћанска Европа супростављена оријенталном и муслиманским, док, по сличној шеми, гранична Аустрија која *јесте*

део ЕУ све изван својих граница доживљава као словенско тло, подложно ирационалном и варварском урушавању реда.

Капитализам као универзалистички поредак и као мерило нормалности конституише своје поље око појма капиталистичке демократије. Све што прети тако одређеним позицијама моментално се класификује као маргинално, ирационално, зло. Та пракса важи и за различите симболичке поретке, па смо сведоци дезинтеграције традиционалне стабилности друштвених улога и идеолошких позиција, као што су патријархално ауторитативно друштво, или фиксирани сексуални идентитет. У том смислу Жижек критикује постмодернистичке теорије о субјекту управо као вид епохалне свести, као пример субјективности у савременом капитализму, а не као концепт било каквог субверзивног потенцијала.

С матра јући да задатак филозофа није да пружа решења, већ да само питање поново разоткрије у његовом идеолошком оквиру и да га као таквог преиспита (стр. 308), Жижек у последњем одељку књиге „Шта (не) треба чинити” („What is (not) to be done”, стр. 259-328) анализира пресудне догађаје последње деценије, попут 11. септембра и рата у Ираку. Преплитање тезе и антитезе, различитих, чак међусобно супростављених перспектива посматрања и оцене треба да раскринка илузорност избора између њих, избора који су нам такође наметнути управо као (слободни) избори (стр. 4). Истовремено се категорије и појмови политичког показују као релативни у односу на свој референцијални систем, у односу на организацију у оквирима универзалистичког система, односно као слободни за идеолошке интерпретације. Идеја је, дакле, не да се начини избор, већ да се он као такав промисли, да се заједно мисле обе опције и тако очује оно заједничко тло које им обема претходи, које је изворније од саме ситуације.

У погледу напада на Светски трговински центар Жижек подвлачи перспективу спољашњег зла, које, следећи Хегела, треба сагледати као изворно у сопственој перцепцији, као и фантазијску димензију аутодеструктивности оличену у холивудским филмовима катастрофе. „Не ради се о томе да је реалност зашла у домен наше имагинације, већ је имагинарно зашло у нашу реалност и растрзало је.” (превод У.П., стр.

272). Преплитање имагинарног и реалног потпомогнуто медијима још је очигледније на примеру „риалити шоу” емисија, где се учесници понашају у складу са медијумом који посредује, иако немају посредну улогу – већ играју сами себе (стр. 275). На „објективном” плану анализе Жижек позива на одолевање двострукој уцени – уцени да се приклонимо и легитимишемо једну од две супростављене позиције тумачења и оправдавања догађаја. Нити је Америка ослобођена кривице за оно што јој се десило, нити су жртве напада појединачно криве за исту ствар. Подржати америчку политику или, насупрот њој, ставове терориста, подједнако је погрешно - ни једно ни друго није мање, обоје је веће зло.

Управо у овом погледу особито је интересантан текст везан за НАТО бомбардовање 1999. године, насловљен „Против двоструке уцене” („ Against the double blackmail ”, стр. 259-266). Двострука уцена овде се огледа у лажном избору између подршке НАТО интервенцији или подршке Србији. Подршка НАТО-у и супростављање Милошевићу чита се као превиђање мотивационих стратешко-економских интереса, маскираних хуманистичким разлозима, уз занемаривање свих последица прихватања увођења моралности силом, и у крајњој инстанци, прихватање новог светског поретка. Подршка Србији, односно супростављање НАТО-у, чита се као подршка Милошевићу, вечитом ратном хушкачу, који је, заправо, само добио оно што је и заслужио, и чијим поступцима се у Србији нико и није суштински противио. У циљу изазивања саосећања Србија, као слабији учесник сукоба, глуми улогу жртве, знајући да неће бити бомбардовања цивила. Жижек одговор на ову двоструку уцену је „још увек је премало бомби, а већ су стигле прекасно” (превод У.П, стр. 263).

"The universal exception" демонстрира необичну и подстицајну праксу промишљања, донекле отежану специфичном терминологијом аутора и филозофским хоризонтом из ког нам приступа. Књига је пример прожимања теорије и тумачења конкретних феномена, у стилу који је стекао велику популарност и ван стручних кругова. Међутим, читалац би требало да јој унапред критички приступи, истовремено пратећи њен ток и тражећи дистанцу, како би се комплексна мрежа појмова и идеја сагледала у својој целини.